

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

Az igei szerkezet:
az igeragozás és az igei szerkezet szemantikája

2022. november 09.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- Gutturális igék mind a hét igerzsben

Ismétlés a következő órára

Az elsőéves anyagból

- פ"ג, פ"א és פ"ו igék mind a hét igeörzsben

*Az utolsó órán várom
a **10 perces**
kiselőadásait!*

Témaválasztás házi dolgozatra

A kérdés három szintje

1. Milyen (tágabb / szűkebb) téma érdekel engem?

- Miért érdekel engem? Személyes motiváció (*önismeret fontos, de nem tartozik másra*)
- Miért érdemes ezzel foglalkozni? Tudományos indok, társadalmi haszon

2. Mi az a kérdés, amit meg szeretnék válaszolni?

Jól megfogható legyen. Javaslat:

1. Hipotézis bizonyítása vagy cáfolata (= eldöntendő kérdés: igaz-e, hogy...); vagy
 2. Olyan kérdés, amelyre a lehetséges válaszok halmaza előre meghatározható
- + A kérdés minden szava jól definiált fogalom

3. Mi az a kérdés, amit meg tudok / meg fogok válaszolni?

- A rendelkezésre álló idő, eszközök, könyvtár, anyagi források... figyelembevételével

~~Témaválasztás~~ házi dolgozatra

Ne egy *témá***ról** írjanak,
hanem
egy *kérdés***t** válaszoljanak meg.

Ez a kérdés legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva

A megválaszoláshoz vezető út legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva
- + Reális

Ezek alapján gondolkozzanak a témájukon.

Mára kértem egy emailt, amelynek tárgya a kutatási kérdés.

A kutatási kérdés

Kérdőszó	Válasz a következő halmazból
<i>Ki?</i>	{ a lehetséges személyek halmaza }
<i>Mennyi?</i>	{ a lehetséges számok halmaza }
<i>Mikor?</i>	{ a lehetséges időpontok halmaza }
<i>Milyen színű?</i>	{ a lehetséges színek halmaza }
<i>Igaz-e az, hogy?</i>	{ igen, nem }
<i>Miért?</i>	???
<i>Hogyan?</i>	???

HIPOTÉZIS

Kutatási kérdés / hipotézis / tézis

- Boróka:

***Hogyan** egyeztetjük a kollektívuszokat a Héber Bibliában?*

- Réka:

***[Vajon]** változik-**e** a mondatok alapszórendje a klasszikus, illetve a kései bibliai héberben?*

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: Bibliai héber mondattan

TÉMA: Milyen szerepe van a szórendnek a Héber Bibliában?

KÉRDÉS: Mi a bibliai héber [X definíció szerinti] alapszórendje?

{ VSO, SVO, SOV... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Mózes narratíváiban mi a főmondatok szórendje?

KUTATÁSI MÓDSZER: 1Mózes narratíváiból összegyűjtöm a főmondatokat.

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: A klasszikus és a kései bibliai héber különbsége

TÉMA: Megváltozott a *constr.* szerkezet funkciója a fogság után?

KÉRDÉS: Mely tankönyvi funkciók találhatók a klassz., ill. a kései héberben?

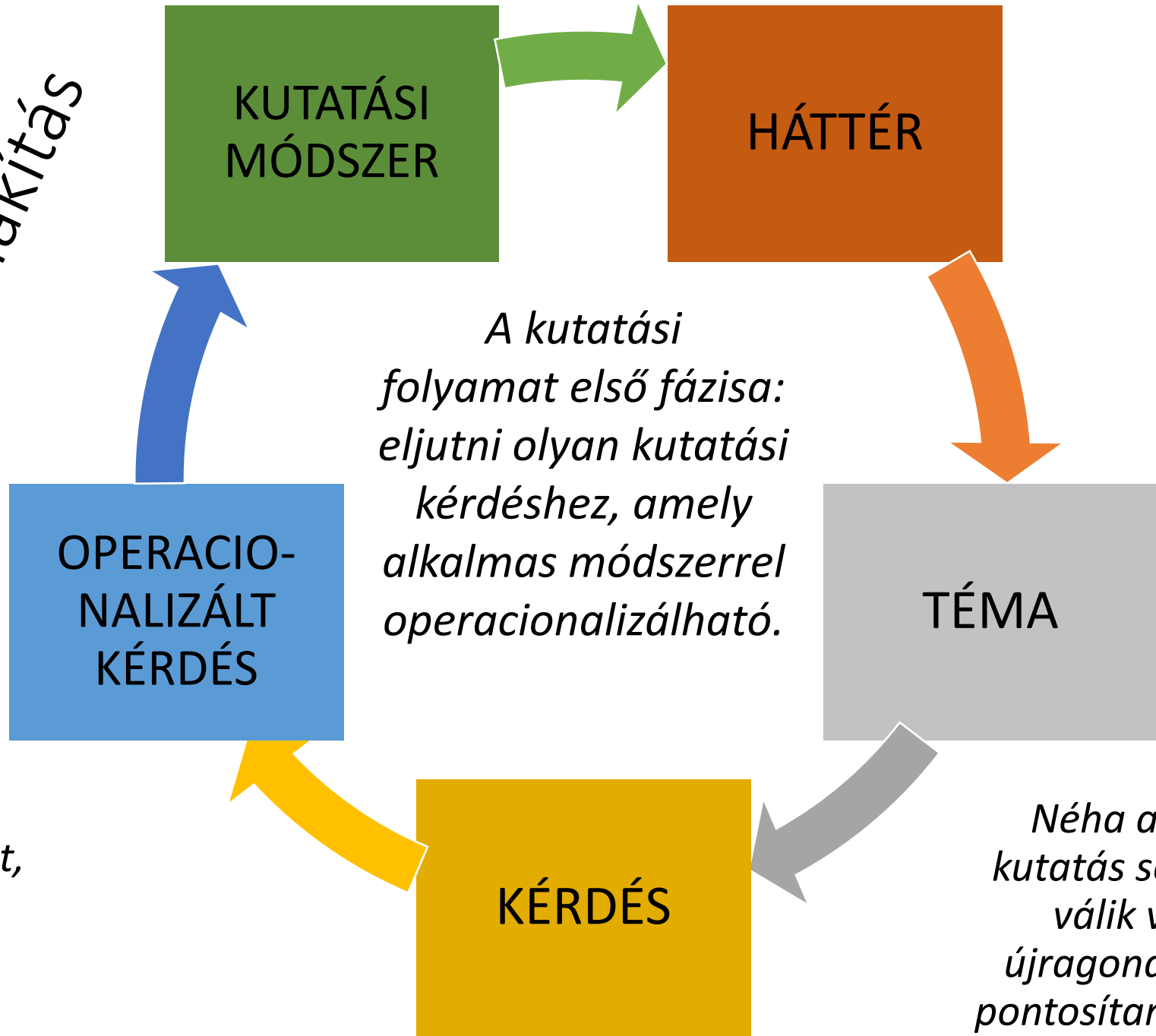
{ possessive, relationship, gen. obj, gen. subj, ... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Kir. 1–5-ben és Eszt. 1–5-ben a *constructusos* szerk. tankönyvi kategóriái közül mely funkciókra találunk példákat?

KUTATÁSI MÓDSZER: Kategorizálom a *constr.* szerk-eket 1Kir. 1–5 és Eszt. 1–5-ben

*Operacionalizálás
= kutathatóvá alakítás*

A kutatási folyamat első fázisa: eljutni olyan kutatási kérdéshez, amely alkalmas módszerrel operacionalizálható.

Időigényes folyamat, a témavezető és a témavezetett interakciójával.

Néha a már megkezdett kutatás során is szükségessé válik visszalépni, azaz újragondolni és finomítani, pontosítani a kutatási kérdést.

Egy cikk, dolgozat „hatos szerkezete”

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: Bibliai héber mondattanról **többet** tudtam meg.

TÉMA: A szórendnek **fontos** szerepe van a Héber Bibliában.

KÉRDÉS: A bibliai héber [X definíció szerinti] alapszórendje valószínűleg **VSO**.

{ VSO, SVO, SOV... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Móz. narratíváiban a főmondatok szórendje **VSO**.

KUTATÁSI MÓDSZER: 1Móz. narratíváiból összegyűjtöttem a főmondatokat.

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: A klasszikus és a kései bibliai héber **különbözik** egymásától.

TÉMA: Igen, valószínűleg **megváltozott** a *constr.* szerk. funkciója a fogság után.

KÉRDÉS: *A tankönyvi funkciók használata* valószínűleg **eltérő** a klassz., ill. a kései hb-ben.

{ *possessive, relationship, gen. obj, gen. subj, ...* }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Kir. 1–5-ben és Eszt. 1–5-ben a *constructusos* szerk. tankönyvi kategóriái közül **különböző** funkciókra találtam példákat.

KUTATÁSI MÓDSZER: Kategorizáltam a *constr.* szerk-eket 1Kir. 1–5 és Eszt. 1–5-ben.

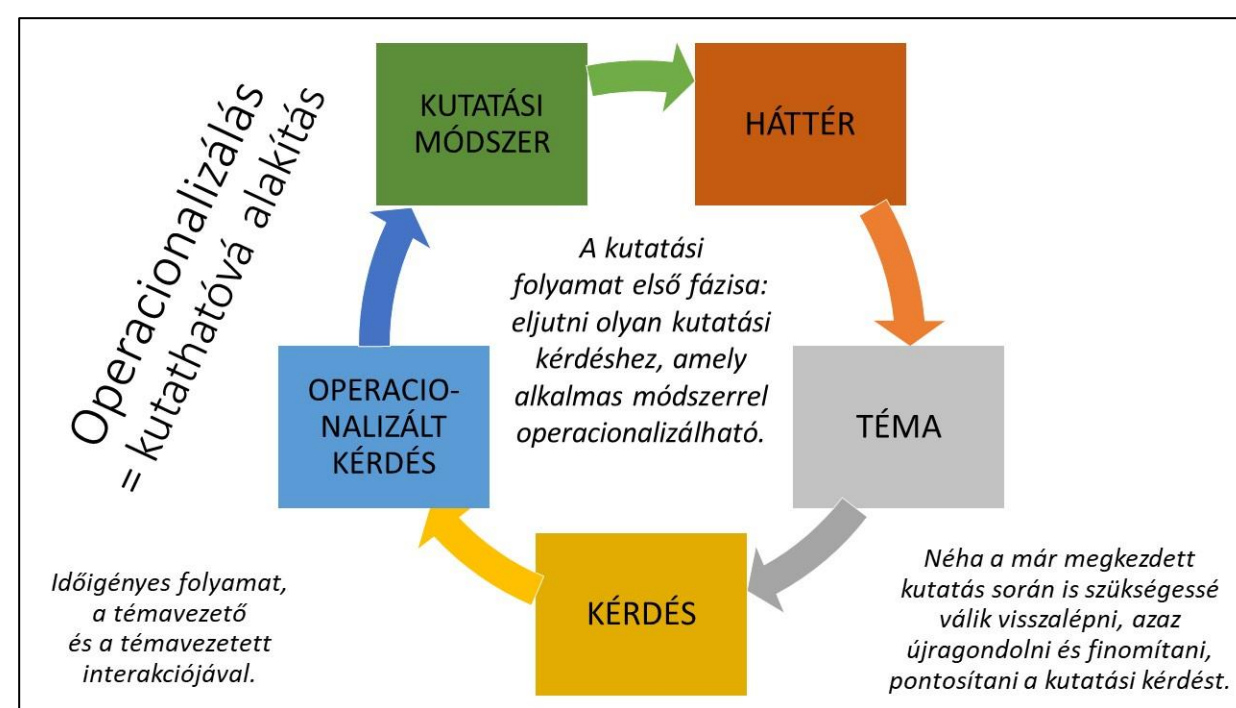
A válasz és...

- Megvan a téma és a módszertan, a kutatási kérdést operacionalizáltuk...
- „Végrehajtottuk a kutatást”:
 - primer adatok és azok elemzése, értelmezése.
- Vajon tudunk választ adni a kutatási kérdésre?
- A lehetséges válaszok halmazának egyik eleme:
 - „Igen”
 - „42”
 - „Petőfi Sándor”

A válasz és annak relativizálása

- Megvan a téma és a módszertan, a kutatási kérdést operacionalizáltuk...
- „Végrehajtottuk a kutatást”:
 - primer adatok és azok elemzése, értelmezése.
- Vajon tudunk választ adni a kutatási kérdésre?
- A lehetséges válaszok halmazának egyik eleme:
 - „Igen” ➤ *Legalábbis az általam vizsgált szövegekben*
 - „42” ➤ *Hibahatáron belül*
 - „Petőfi Sándor” ➤ *Feltéve, hogy a módszertan alaphipotézise igaz*

Elküldött kutatási kérdéseik

- **[Vajon]** változik-e a mondatok alapszórendje a klasszikus, illetve a kései bibliai héberben?

(Réka)

- **Hogyan** egyeztetjük a kollektívuszokat a Héber Bibliában? (Boróka)

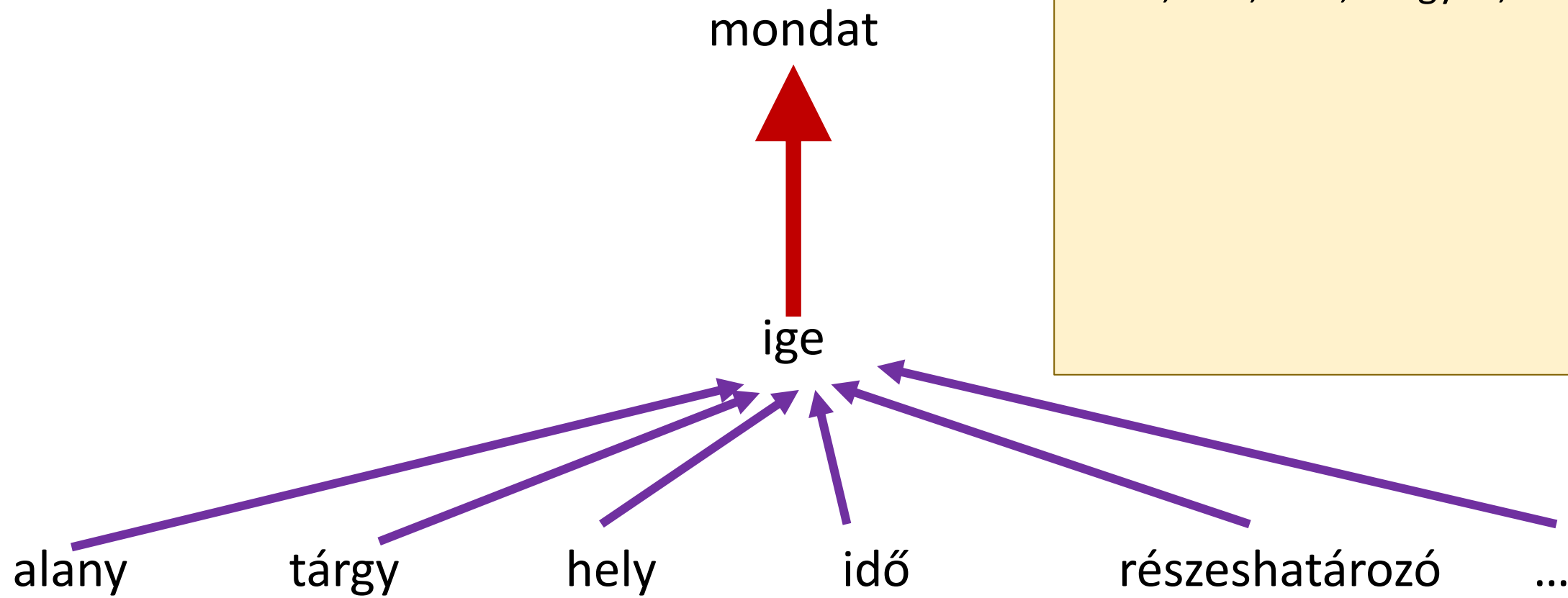
- A kérdés precíz, benne minden fogalom jól meghatározható?
- Lehetséges válaszok halmaza?
- A válasz bővíti a tudásunkat?
- Mi a kutatási módszer? Reális?

Kérdések a feladatokkal és
az olvasmányokkal kapcsolatban?

Az ige
morfológiája,
szintaxisa és szemantikája

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban,
és / vagy
- az ige morfológiáján.

mondat

ige

alany

tárgy

hely

idő

részeshatározó

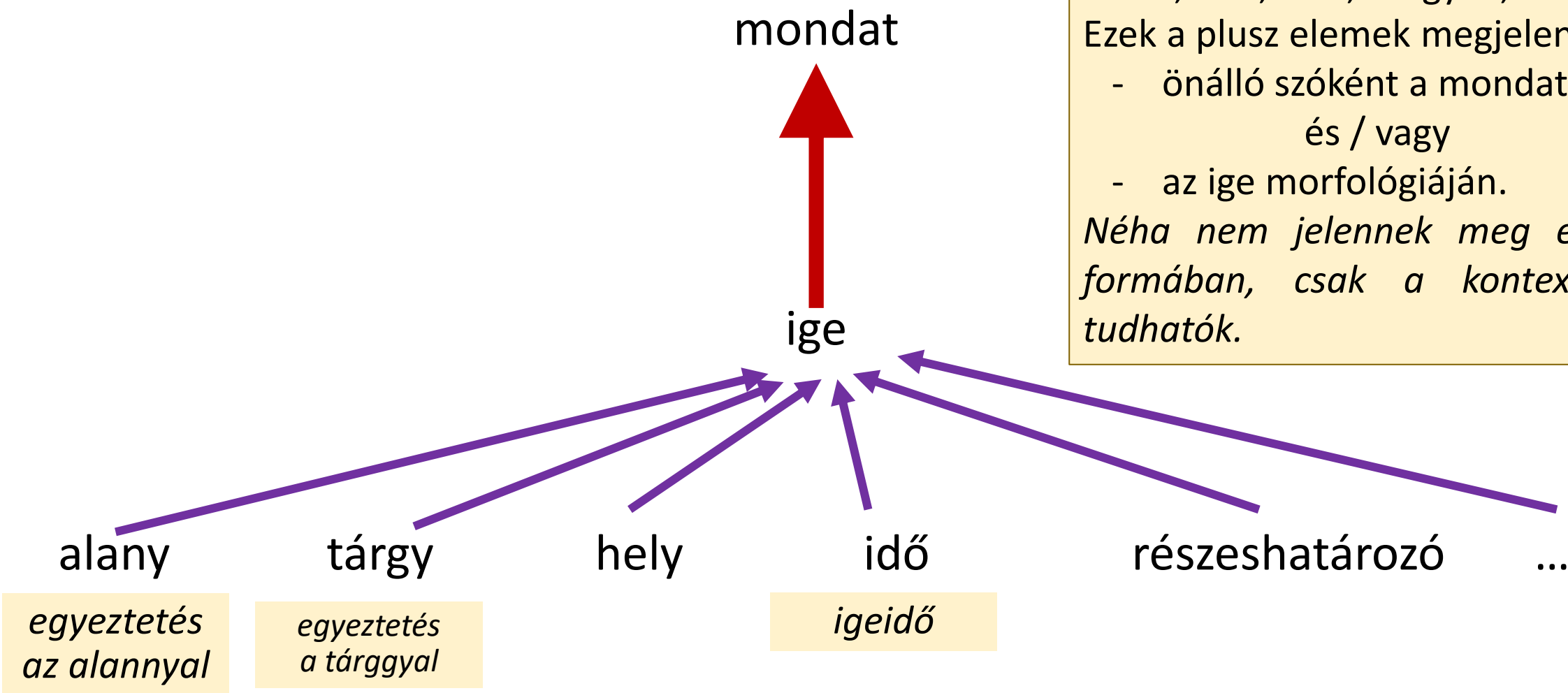
...

*egyeztetés
az alannal*

*egyeztetés
a tárggyal*

igeidő

Az ige mint a mondat „magja”

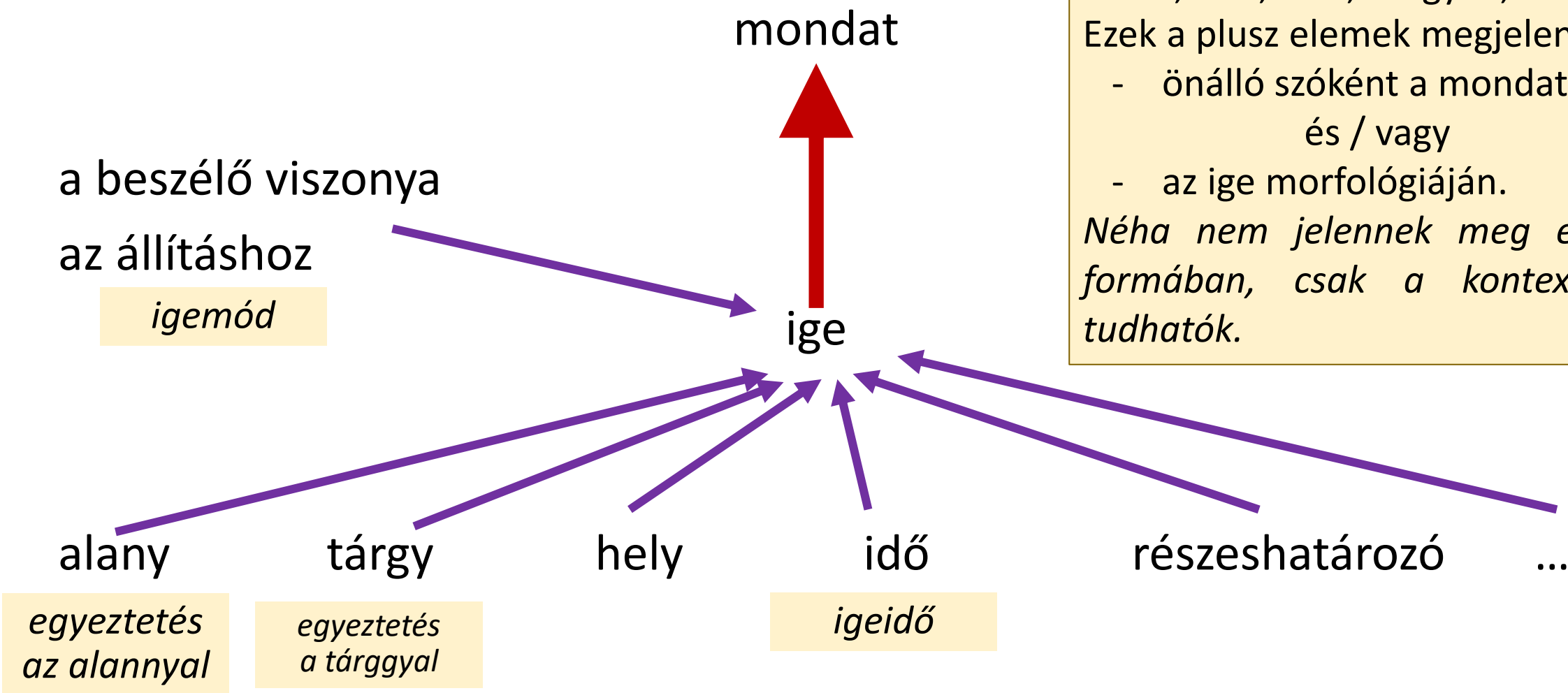
Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

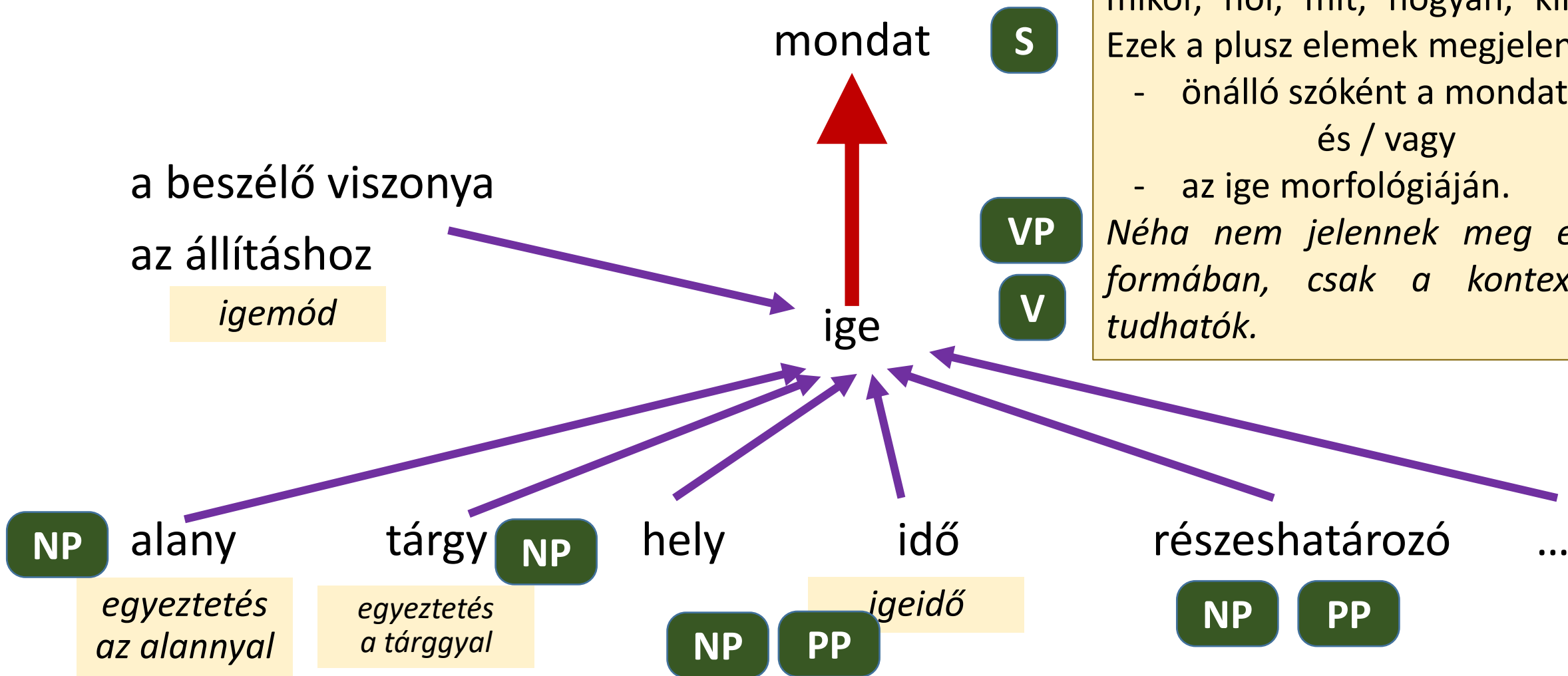
Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...). Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

a beszélő viszonya
az állításhoz

igemód

mondat S

ige VP V

NP

alany

egyeztetés
az alannyal

tárgy

NP

egyeztetés
a tárggyal

hely

NP

idő

PP

igeidő

részeshatározó

NP

PP

...

Az ige mint a mondat „magja”

Az, hogy mi hogyan jelenik meg, jelenhet meg, nyelvenként változik!
A következő diákon: magyar példák. A házi feladatuk: héber példák.

a beszélő viszonya az állításhoz

igemód

ige

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...). Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

alany

egyeztetés az alannyal

tárgy

egyeztetés a tárggyal

hely

idő

igeidő

részeshatározó

...

Példák

- Igék vonzat nélkül – *havazik, villámlik, sötétedik*
- Igék 1 kötelező vonzattal: alany (intranszitiv igék) – *születik, elalszik*
- Igék 2 kötelező vonzattal: alany + tárgy (transzitiv igék) – *megeszik...*
- Igék opcionális második vonzattal – *olvas, eszik...*
- Igék 3 kötelező vonzattal: alany + tárgy + részeshatározó (ditranszitiv igék) – *ad*
- Egyéb vonzattípusok – *dönt valami mellett*
– *elmegy valahova*

Szabad bővítmények – időhatározó, helyhatározó stb. – mindegyik esetben megengedettek. Az ige igeideje kötelezően jelzi is az időbeliséget.

Példák

- Az alany (pontosabban: ágens, a cselekvő) kifejezése:
 - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *János olvas egy könyvet.*
 - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *Olvasok egy könyvet.*
 - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Én olvasok egy könyvet.*
 - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Hol van János?] *Épp egy könyvet olvas.*
- A tárgy kifejezése:
 - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *Látom a fiút.*
 - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *Látlak.*
 - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Látlak téged.*
 - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Hol van János?] *Nem látom.*

Példák

- Az idő kifejezése:
 - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *Holnap elutazom.*
 - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *El fogok utazni.*
 - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Holnap el fogok utazni.*
 - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Leszel holnap?] *Nem, mert elutazom.*
 - ❖ Látszólagos ellentmondás a nyelvtani értelemben vett igeidő (ang. *tense*) és a kifejezett idő (ang. *time*) között: *Mire este hazaérsz, én már elutaztam.*
És akkor Petőfi Sándor azt mondta, hogy el fog utazni.

Különböztessük meg az **beszéd elhangzásához képesti időt** egy másik viszonyítási ponthoz képest vett **relatív időtől**.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Bizonytalanság: a beszélő nem biztos az állítás igazságtartalmában

- ❖ *Állítólag István is eljön János bulijába.*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: egy szó, az *állítólag* mondathatározó.

- ❖ *Azt mondják, hogy István is eljön János bulijába, de én nem tudom.*

A beszélő explicit módon megállapítja saját bizonytalanságát.

- ❖ *István is eljöhet.*

A bizonytalanság az igei morfológiában jelenik meg.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Szükségszerűség: a beszélő szükségszerűnek tartja az állítást
 - ❖ *Istvánnak el kell jönnie a buliba.*
A beszélő viszonyát kifejező eszköz: segédigés szerkezet.
 - ❖ *Biztos, hogy István is eljön János bulijába.*
A beszélő explicit módon megállapítja a szükségszerűséget.
 - ❖ *El tudod képzelni, hogy István nem jönne el?*
Retorikai-pragmatikai eszköz. A beszélő nem vár választ erre a kérdésre.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Eldöntendő kérdés: a beszélő szeretné tudni, hogy igaz-e az állítás

- ❖ *Elmész János bulijába?*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: intonáció (ami nélkül kijelentés lenne).

- ❖ *Vajon István ott lesz?*

A beszélő viszonyát kifejezi: a *vajon* szó és az intonáció is.

- ❖ *Szeretném tudni, hogy István ott lesz-e.*

A beszélő viszonyát az állításhoz a mondatszerkezet fejezi ki egyedül.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Kiegészítendő kérdés: a beszélő szeretné megismerni az egyik vonzat értékét:

- ❖ *Ki megy el János bulijába?*

- ❖ *Hova megy István?*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: kérdőszó + intonáció.

- ❖ *Jó lenne tudni, hogy ki lesz ott a buliban.*

- ❖ *Áruld már el, hogy ki lesz ott a buliban!*

Pragmatikai értelemben kérdést kifejező mondatok, bár látszólag az egyik kijelentés, a másik pedig felszólítás.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Felszólítás: a beszélő azt szeretné elérni, hogy az állítás igazzá váljon.
 - ❖ *Edd meg a spenótot!*

A beszélő viszonyát az állításhoz az ige morfológiája (felszólító mód) fejezi ki.
 - ❖ *Bárcsak megennéd már a spenótot!*
 - ❖ *Mikor fogod végre megenni a spenótot?*
 - ❖ *[Háromig számolok, és addigra] a spenótot megeszed.*
 - ❖ *A spenótot megenni!*

Nem morfológiai, hanem pragmatikai eszközök révén fejezik ki ezek a mondatok a beszélő viszonyát az állításhoz. Az ige nincs felszólító módban.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Irónia: a beszélő nem gondolja szó szerint azt, amit kommunikált.
 - ❖ *De rosszul nézel ki!*
A beszélő és a megszólított egymáshoz való viszonya és a helyzet, esetleg a beszélő hanghordozása alapján a megszólított tudja, hogy a beszélő nem gondolja komolyan.
 - ❖ *De rosszul nézel ki!* 😊
Az emotikon jelzi az olvasónak, hogy a szerző nem gondolja komolyan.
 - ❖ *De rosszul nézel ki! ... Ne sértődj meg, szívem, már az iróniát sem érted?!*
A beszélő utólag teszi explicitté a viszonyát az állításhoz.

Az ige mint a mondat „magja”

Az, hogy mi hogyan jelenik meg, jelenhet meg, nyelvenként változik!
A következő diákon: magyar példák. A házi feladatuk: héber példák.

a beszélő viszonya az állításhoz

igemód

ige

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak kontextusból tudható.

alany

tárgy

hely

idő

részeshatározó

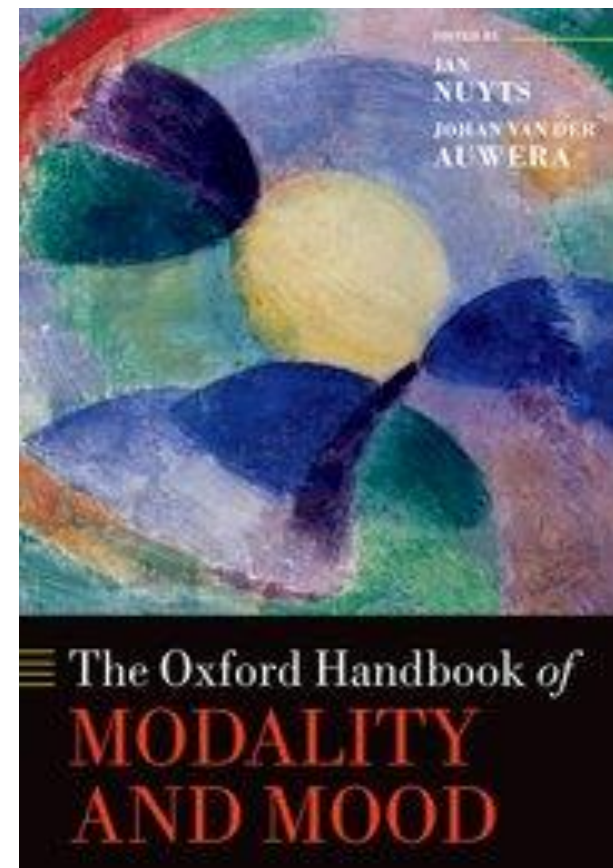
...

egyeztetés az alannyal

egyeztetés a tárggyal

igeidő

Igeidő, igeaspektus,
akcióminőség, igemód

Az ige morfológiája

ISMÉTLÉS

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia

*Korábban: vajon az IGETÖRZSEK RENDSZERE
a derivációs morfológiához tartozik?*

Lehetséges érvek: produktivitás és transzparencia.

- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):

- Idő/aspektus, mód,

*a cselekvés egészére
vonatkozó információ*

- szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma

*egyeztetés valamely
vonzattal (pl. alannyal)*

De vö. magyar: látom, látok, látlak.

Megjegyzés: ezek fogják majd a szintaxisban az **igei állítmány** szerepét betölteni.

- Non-finit alakok:

igenevek (*participium, infinitivus...*)

Megjegyzés: **más szerepet** fognak betölteni a mondatban.

Az ige morfológiája

ISMÉTLÉS

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia

*Korábban: vajon az IGETÖRZSEK RENDSZERE
a derivációs morfológiához tartozik?*

Lehetséges érvek: produktivitás és transzparencia.

- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):

- Idő/aspektus, mód,

szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma

*a cselekvés egészére
vonatkozó információ*

*egyeztetés valamely
vonzattal (pl. alannyal)*

Megjegyzés: ezek fogják majd a szintaxisban az **igei állítmány** szerepét betölteni.

De vö. magyar: látom, látok, látlak.

A MAI TÉMA

ok:

igenevek (*participium, infinitivus...*)

Megjegyzés: **más szerepet** fognak betölteni a mondatban.

Az ige kötelező és fakultatív bővítményei

Az ige szemantikája: vonzatok/szerepek/bővítmények/módosítók
+ belső szerkezet

- A „cselekvés, történés, létezés” szerkezete:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

- Időszerkezet:
 - Külső időszerkezet
 - Belső időszerkezet

„majd megeszegette... nyerét”

Az ige kötelező és fakultatív bővítményei

Az ige szemantikája: vonzatok/szerepek/bővítmények/módosítók
+ belső szerkezet

- A „cselekvés, történés, létezés” szerkezete:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

- Időszerkezet:

- Külső időszerkezet
- Belső időszerkezet

Majd megeszegette a kenyerét.

múlt

a mondat elhang-
zásának pillanata

jövő

referenciapont
a narratívában

múlt idő

utóidejűség („jövő-a-múltban”)

ismétlődő

lezárult

telikus: inherens
végponttal bír

Az ige / mondat időszerkezete

- Külső időszerkezet:

igeidő

A mondat / megnyilatkozás elhangzásának pillanatához vagy más referenciaponthoz képest.

- Belső időszerkezet:

aspektus (a szó tág értelmében)

aspektus

inflexiós morfológiával kifejezve?
a nézőpont felől?

akcióminőség (*Aktionsart*)

derivációs morfológiával kifejezve?
belső, inherens tulajdonság?

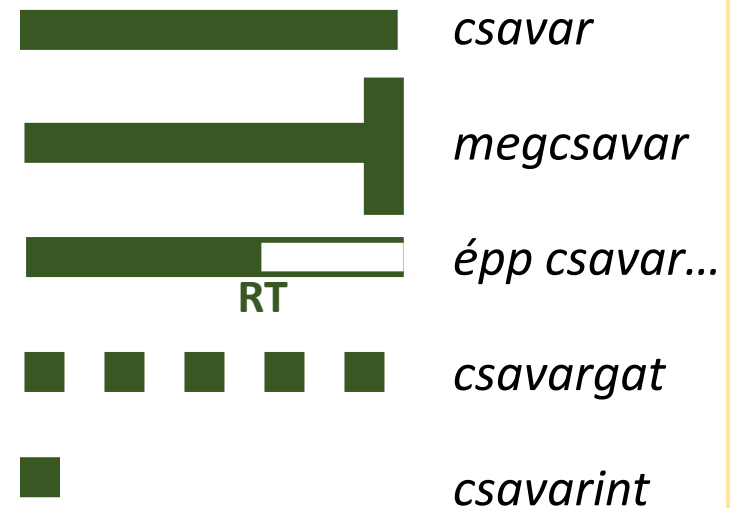
Az ige / mondat időszerkezete

- **(Külső) idő:** „cselekvés, történés, létezés” végbemenetelének időpontja
 - Abszolút idő: a beszédidőhöz (ST), azaz a megnyilatkozás elhangzásához képest
 - Relatív idő: a diskurzus referenciapontjához (RT) képest
 - Eseményidő (ET) viszonya ST-hez, RT-hez: időbeli megelőzés? átfedés? bennfoglalás?
ET: pontszerű: ■ vagy intervallum: ■
- **Például:** *múlt idő:* $ET < ST$ *előidejűség:* $ET < RT$
A múltban kezdődött, de még tart: ET magában foglalja az ST-t.
- **Aspektus** (igeszemlélet): a „cselekvés, történés, létezés” belső időszerkezete.
- **Akcióminőség:** lexikai (derivációs morfológiai eszközökkel kifejezett) aspektus.

Az ige / mondat időszerkezete

- **(Külső) idő:** „cselekvés, történés, létezés” végbemenetelének időpontja
- **Aspektus** (igeszemlélet): a „cselekvés, történés, létezés” belső időszerkezete

- *imperfektív* (folyamatos, lezáratlan, „osztható”)
- *perfektív* (befejezett, lehatárolt, „oszthatatlan”)
- *progresszív* (folyamatban lévő)
- *iteratív* (ismétlődő)
- *mozzanatos*
- stb. stb. stb.

Megjegyzés: sok, egymást részben átfedő elnevezés létezik. Nyelvenként más és más érdekli a nyelvészeket.

- **Akcióminőség:** lexikai és derivációs morfológiai eszközökkel kifejezett aspektus.

Lásd még: Kiefer Ferenc: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_656_jelenteselmelet/ch12.html

Aspektus: a mondat belső időszerkezete

- Szituációs aspektus: az esemény belső tulajdonságai

- [+/-telikus] (az ige inherens, lexikai tulajdonsága)

Telikus: inherens végponttal bíró,
az esemény patiensének határolt hely-
vagy állapotváltozásával járó szituációk.

- [+/-tartós]

- Nézőponti aspektus: az esemény kívülről szemlélve

(mondatszintű tulajdonság:
valahogy jelölni kell)

Nézőponti aspektus:

Befejezett nézőpont:

K-----V/E

////////////////

(7)a. János felment az emeletre.

Befejezetlen nézőpont:

K ----- V/E

////////////////

b. János épp ment fel az emeletre, amikor...

[-telikus] szituációk:

állapotok: K(ezdet) [-----] V(ég)

(2)a. János tudja a matematikát.

b. Látom a Göncökszekeret.

[+telikus] szituációk:

[+tartós]:

teljesítmények: K-----E(redmény)

(5)a. Éva befestette a kerítést.

b. János elfut a boltba.

Nyelvészenként
kicsit változik...

Forrás és javasolt olvasmány: É. Kiss Katalin: *A nézőponti aspektus jelölésétől a szituációs aspektus jelöléséig.*

VII. Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszus, 2004. URL: <http://www.nytud.hu/NMNYK/eloadas/ekiss-ho.rtf>.

Néhány megjegyzés

1. Az esemény belső (inherens) tulajdonsága ↔ a nézőpont tulajdonsága

- a. *János megette az almáját.*
- b. *János meg fogja enni az almáját.*
- c. *Én [János] most megeszem az almámat.*
- d. *János épp eszegette az almáját [amit utána meg is evett], amikor...*
- e. *János [csak] eszegette az almáját [de nem ette meg].*

ugyanaz az
esemény, eltérő
nézőpontokból
szemlélve

eltérő esemény,
mert inherens
tulajdonságában
tér el a fenti
eseménytől

(1a) vs. (1b): egymástól időben eltérő nézőpontok.

(1a) vs. (1c): egymástól a beszélő személyében eltérő nézőpontok.

(1a) vs. (1d): az esemény eltérő részét (végpont vs. közbülső pont) kiemelő nézőpontok.

Néhány megjegyzés

2. Valamit inflexiós vagy derivációs morfológia fejez-e ki – miért fontos?
- Lexikai elem: egy [hang]alak és egy jelentés önkényes (nem megjósolható) párosítása.
 - Egy derivációs morfológiai folyamat nem vagy csak mérsékelten *produktív*: új lexikai elemet **hoz létre**, mert nem megjósolható, hogy a folyamat eredménye létezik a lexikonban.
 - Egy derivációs morfológiai folyamat nem vagy csak mérsékelten *transzparens*: új lexikai elemet **hoz létre**, mert nem megjósolható a folyamat eredményének a jelentése.
 - Egy *produktív és transzparens* inflexiós morfológiai folyamat **nem hoz létre** új lexikai elemet.
 - Inflexiós morfológia (például igeragozás = konjugáció) olyan jelentések kifejezésére használható, amelyek produktívan és transzparens módon alkalmazhatók:
 - ... így pl. „nézőponthoz kapcsolódó jelentések” kifejezésére: beszélő (szám, személy [1a-c]), beszéd és esemény időbeli viszonya (nyelvtani idő, *tense* [1a-b]), nézőponti aspektus [1a-d]...

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség

- Három, szorosan összefüggő fogalom. A pontos határok nyelvenként, nyelvcsaládonként, iskolánként és nyelvészenként gyakran változnak.
- Egy meghatározás (<http://www.glottopedia.org/index.php/Aktionsart>):

The category of tense [= igeidő] describes the **temporal** situation of an action relative to the moment of utterance or some other temporal point of orientation.

Grammatical aspect [= igeszemlélet] concerns the **viewpoint** from which a situation is viewed.

Aktionsart [= akcióminőség], by contrast, relates to the **inherent** temporal structure of a situation as determined by the predicate and the context.

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség

- Egy másik meghatározás (Waltke és O'Connor, pp. 346-348):

The category of tense [= igeidő]: „morphological phenomena that locate a situation in the course of **time**”.

„Grammaticalized time reference is called *tense*.” (p. 458)

Grammatical aspect [= igeszemlélet]: „morphological phenomena that describe the **contour** of action/a situation in time” => distinguished through conjugation.

Aktionsart [= akcióminőség]: „morphological phenomena that describe the **kind** of action/situation a verb refers to” => distinguished through stems.

És még egy megközelítés:

- Aspektus szűkebb értelemben: inflexiós morfológiával kifejezett aspektus (belső időszerkezet).
- Akcióminőség: derivációs morfológiával kifejezett aspektus (belső időszerkezet).

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség – *Biró Tamás* *összefoglalása*

Az ige/mondat által kifejezett cselekvésnek, történésnek, folyamatnak

- vannak időbeli tulajdonságai: *múlt, jelen, jövő, előidejűség, stb.*
osztható, ismétlődő, pontszerű, telikus, stb.
- és egyéb tulajdonságai is: *állapot vagy cselekvés; jár-e eredménnyel; stb.*

Ezeket a tulajdonságokat

- hordozhatja a szótő / gyök
- módosíthatja a derivációs morfológia (igekötő, képző... igeörzs?)
- módosíthatja az inflexiós morfológia (igeidő, igeaspektus)
- módosíthatja a mondattani környezet (időhatározó, módhatározó, stb.)

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség – *Biró Tamás összefoglalása*

Az ige/mondat által kifejezett cselekvésnek, történésnek, folyamatnak

- vannak időbeli tulajdonságai: *múlt, jelen, jövő, előidejűség, stb.*
osztható, ismétlődő, pontszerű, telikus, stb.
- és egyéb tulajdonságai is: *állapot vagy cselekvés; jár-e eredménnyel, stb.*

Ezeket a tulajdonságokat

***Nyelvenként változik, hogy mit milyen eszközzel fejez ki.
Nyelvészenként változik, hogy ki mit hogyan nevez.***

- hordozhatja a szótő / gyök
- módosíthatja a derivációs morfológia (igekötő, képző... igeörzs?)
- módosíthatja az inflexiós morfológia (igeidő, igeaspektus)
- módosíthatja a mondattani környezet (időhatározó, módhatározó, stb.)

[nyelvenként változó eszközök]

- Lábjegyzet, amely illusztrálja azt, hogy nyelvenként változhat, mely eszközökkel fejezik ki az ige/mondat egyik vagy másik tulajdonságát.
- Egyúttal illusztráció a nyelvészet lexikális szemantika c. területéhez is.
- Mozgást kifejező igék: mit fejez ki a **tó**: irányt vagy formát?

Forma:	Irány: <i>lefelé</i>	<i>felfelé</i>
<i>megy</i>	le + megy go + down ירד + <i>qal</i> descendre (être)	fel + megy go + up עלה + <i>qal</i> monter (être)
<i>visz</i>	le + visz bring + down ירד + <i>hifil</i> descendre (avoir)	fel + visz bring + up עלה + <i>hifil</i> monter (avoir)
<i>gurul</i>	le + gurul roll + down	fel + gurul roll + up

[Igeidő, igemód:
mint grammatikalizálódott idő és modalitás]

• Idő (*time*) • Igeidő (*tense*)

• Modalitás • Igemód

***grammatikalizálódott
kifejezési forma***

- **szintetikus:** *affixumok (ragok, képzők)*
- **analitikus:** *több szó (összetett igealakok)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Akcióminőség vs. aspektus

(Egy lehetséges megközelítés. Nyelvészenként változik.)

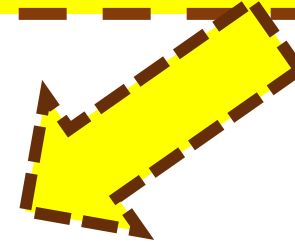
AKCIÓMINŐSÉG	ASPEKTUS
az esemény <u>inherens</u> időszerkezete	időszerkezet a <u>beszélő nézőpontjából</u>
<u>lexikálisan</u> jelölve: az eseményt kifejező lexikai elem (szó) kapcsán a lexikonban rögzítve	a <u>mondat szintjén</u> jelölve: például – de nem mindig – a mondat fejen, azaz az igén
ha jelölve, akkor <u>derivációs morfológiai</u> eszközökkel: - Például képzők magyarban - Például igeörzsek héberben (?)	ha az igén jelölve, akkor <u>inflexiós morfológiai</u> eszközökkel (produktív, szemantikailag transzparens)

Akcióminőség (*Aktionsart*)

Javaslat: az igeörzsek, mint (derivációs) morfológiai eszközzel kifejezett „akcióminőség”.

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. <u>Voice</u> :	active,	passive,	middle
2. <u>Type of movement/activity</u> :	fientive,	stative	
3. <u>Contour of movement/activity</u> :	transitive,	intransitive	
4. <u>Causation</u> :	causative,	resultative/factitive,	declarative
5. <u>Double-status action</u> :	reflexive,	reciprocal,	tolerative

Akcióminőség (*Aktionsart*)

Javaslat: az igetörzsek, mint (derivációs) morfológiai eszközzel kifejezett „akcióminőség”.

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. <u>Voice</u> :	active,	passive,	middle
2. <u>Type of movement/activity</u> :	fientive,	stative	
3. <u>Contour of movement/activity</u> :	transitive,	intransitive	
4. <u>Causation</u> :	causative,	resultative/factitive,	declarative
5. <u>Double-status action</u> :	reflexive,	reciprocal,	tolerative

+ ami tényleg **belső időszerkezet**: frequentative (*piel* kapcsolán), iterative (*hitpael* kapcsolán)

Viszlát jövő szerdán!